

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/64347>

Please be advised that this information was generated on 2021-06-19 and may be subject to change.

practice, no special volume with selected cultures, an author index and a reliable subject index. I hope I do not ask too much.

Sjaak van der Geest, medical anthropologist,
University of Amsterdam

Jessica Erdtsieck, *In the spirit of uganga. Inspired healing and healership in Tanzania*. Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam, 2003. 428 pp.

Het proefschrift van Jessica Erdtsieck is een omvangrijke en zeer informatieve, bijna klassieke, etnografische monografie. Deze bundeling van prachtige verhalen is gebaseerd op antropologisch veldwerk over een periode van negen jaar, waarvan bijna vier jaar met intensieve contacten met de genezers en genezeressen en hun cliënten. De kwaliteit van de etnografische gegevens zijn het resultaat van enkele kenmerken van de onderzoekster, die ik zou willen typeren als haar kracht: geduld, flair en een ontspannen houding. Zij heeft zich aan kunnen passen aan zeer primitieve omstandigheden en op een ontspannen wijze weten te participeren, daarbij zeer waarschijnlijk geholpen door haar ervaringen als yoga-lerares. Een sprekend voorbeeld hiervan is de beschrijving van haar aankomst in het dorp van de genezeres Nambela die ze via een intermediair toestemming had gevraagd om haar praktijk te bestuderen. "Nambela had agreed but she was nonetheless much astonished to see me. As she shook her head in disdain, she said that there were no special provisions for me and that there were no shops around. Through the head-nurse (de intermediair, FR), I explained that I had no objections to that, I had taken seeds along to grow my own vegetables and would find my way to shops on foot if necessary." Goed voorbereid, zelfs om een tuintje aan te leggen en met een grote mate van gevoel voor reflexiviteit is ze aan de slag gegaan.

In the spirit of uganga is de weergave van meerdere verblijven bij verschillende genezers en genezeressen. De focus van de beschrijvingen ligt op de dagelijkse praktijken en ervaringen van betrokkenen. Erdtsieck heeft veel audio- en video-opnames gemaakt (te beluisteren en te bekijken op www.askmedia.org). Deze etnografie is ook 'multi-sited' aangezien haar informanten in verschillende regio's van zuidelijk Tanzania werkzaam zijn. Dit bood haar de mogelijkheid van een comparatieve analyse van de rol en betekenis van spirituele geneeswijze in Tanzania. Daarbij geeft ze een historische beschrijving van *uganga* ("sacred art of medicine and healing") en analyseert de relatie tussen *uganga* enerzijds en christendom en islam anderzijds. Met deze studie beoogt zij tevens een maatschappelijk doel: de negatieve beeldvorming ten aanzien van traditionele genezers te veranderen door hun praktijken een wetenschappelijk fundament te geven en mogelijk erkenning van de overheid te bewerkstelligen. Ze biedt daartoe onder andere een uitgebreide etno-botanische analyse van de planten die gebruikt worden.

Noemenswaardig is dat er in Tanzania door de overheid erkende opleidingen voor traditionele genezers bestaan. Het probleem is echter de grote verscheidenheid van traditionele genezers. Hun praktijken zijn meestal onbekend bij een groter publiek. Dit geeft hun een ambivalente positie: ze worden tegelijkertijd gevreesd én gerespecteerd.

Bovendien worden ze vanuit de moderne wetenschap en de monotheïstische godsdiensten gebagatelliseerd. Naast de verscheidenheid aan genezers zijn er ook talrijke aandeningen en problemen die voorwerp van genezing zijn. De diagnostiek, geneeswijzen en interventies bestrijken een heel breed gebied. Vandaar dat Erdsieck documenteert wie deze genezers zijn, hoe ze hun vak leren, wat hun werkethiek is en welke praktijken er zijn.

Het proefschrift bestaat uit twee dieptestudies van bekende genezeressen en vier casestudies van zogenaamde *witchdoctors*. De verscheidenheid aan genezers kunnen onderverdeeld worden in drie hoofdtypen: de profetische of gebedsgenezers, de door voorouders geïnspireerde genezers en genezers die hekserij en zwarte magie kunnen keren. Nambela, bij wie de auteur tien maanden verbleef, woont in de regio Mbeya (Zuid-West Tanzania) en lijdt van kinds af aan door geesten veroorzaakte ziektes. Na een jarenlange lijdensweg vond ze hulp bij een genezer die haar leermeester werd. Zij is in staat om haar eigen geesteskrachten te kanaliseren en helpt ook anderen dit te doen. Nambela valt in de categorie *prophet healers*. Jeremana, bij wie Erdsieck vier maanden woonde, vond haar roeping, nadat haar familie meerdere keren door het noodlot getroffen werd. Dit werd toegeschreven aan de kwaadheid van de voorouders die omgekomen waren in tribale of koloniale oorlogen, maar nooit een degelijke begravenis hadden gehad. Jeremana werd uitverkoren om de harmonie te herstellen. Vandaar haar kwalificatie : *ancestral lineage healer*. Nuru's praktijk bevindt zich in Dar es Salaam. Zij werkt met inlandse en *coastal* geesten. Haar specialiteit is haar inspiratie door aan water gerelateerde geesten. Alberto leed aan een psychotische aandoening, nadat hij weerstand had geboden aan zijn familie. Eenmaal in contact gekomen met de *kihami* (Bantoe) geesten, bleek hij in staat hekserij en vloeken te bezweren. Hij keerde terug naar een 'normale' toestand. Asia Fusi werd ook geroepen door de *kihami* geesten en door zich te wijden aan genezingsrituelen die effectief bleken te zijn, legde ze zich toe op deze roeping. Kalembwana bleek in staat om mensen te reinigen van kwaadaardige geesten. Zij heeft ook een band met de *kihami* geesten.

Het centrale theoretische vraagstuk is of het mogelijk is een wetenschappelijk fundament te ontdekken in deze praktijken. Hier raakt men aan een breed theoretisch debat over Afrikaanse religies en geneeswijzen. Is de empirisch waarneembare effectiviteit een proeve van medische en helende vermogens? Hoe werkt dat dan? Erdsieck legt de nadruk op een functionalistische theoretische benadering. De werkzaamheid van rituelen bestaat uit het in een harmonische balans terug laten keren van uit evenwicht geraakte sociale relaties en situaties. De lezer krijgt inzicht in hoe *uganga* samenhangt met stress in de familie- en verwantschapsgroep. Stress wordt ook veroorzaakt door maatschappelijke veranderingen. Toename van verwestering, geldeconomie en scholing brengt aanpassingsprocessen op gang en veranderingen van levensstijl en identiteit. Tijdens *uganga* rituelen maken genezers een reconstructie van traditionele normen en waarden tegen het licht van moderniseringsprocessen. Mensen worden in de gelegenheid gesteld om de beleving van het bestaan en hun wereldbeschouwing te uiten. Tijdens de rituelen kunnen zij hun angsten en zorgen loslaten, hun bewustzijn verruimen (muziek, zang, dans) en pijnen (tijdelijk) verdoven. Met andere woorden *uganga* is effectief in het herstellen van stresssituaties en helpt bij identiteitsverande-

ringen. De keerzijde van de medaille is dat door de ingrijpende maatschappelijke veranderingen in ruraal Tanzania, de spirituele geneeswijzen goed in de markt liggen. Ook charlatans weten deze lucratieve 'niche' te ontdekken. Het is dus niet eenvoudig om het kaf van het koren te scheiden. Vandaar dat Erdtsieck geprobeerd heeft haar bevindingen met een onderzoek naar de geneeskrachtige werking van de gebruikte planten en middeltjes te staven op botanische gronden.

Ik heb deze rijk gedocumenteerde etnografie met veel plezier gelezen. Door de dichtheid aan beschrijvingen is het geen boek om in één keer uit te lezen. Het bekijken van de filmpjes op de website was een welkome bijdrage om mijn verbeeldingskracht te verruimen. Qua theorievorming is het boek niet vernieuwend. Men kan zich afvragen óf antropologie inzake deze onderwerpen überhaupt een cumulatieve wetenschap zou moeten zijn? De gehanteerde holistische benadering laat eens te meer de complexiteit en de talrijke verbanden zien tussen sociaal-culturele verschijnselen. Dit is mijns inziens de kracht van dit soort studies. Antropologen die expliciet een holistische benadering hanteren, moeten zich hoeden voor de *variable analysis trap* waarin men toch oorzakelijke verbanden wil aantonen. In enkele passages neigt Erdtsieck daartoe, maar gelukkig weet ze de valkuil te ontwijken. Henk Driessen placht te zeggen: "Etnografie blijft, theorie gaat voorbij." Vanuit dat standpunt is Erdtsiecks proefschrift een verrijking voor de etnografie van Tanzania en hopelijk een bijdrage in het debat over de relevantie van traditionele gezondheidszorg.

Fenneke Reysoo, medisch antropoloog,
Radboud Universiteit

Horst H. Figge, *Wörterbuch zur Psychologie des Magischen*. Berlin: Verlag für Wissenschaft und Bildung, 2004. 160 pp. € 24.00. ISBN 3861352273.

In een van de twee motto's waarmee dit curieuze woordenboekje aanvangt, zegt de filosoof Max Dessoir dat niets onwetenschappelijker is dan schroom (*Scheu*) voor de magie. Hoe onwetenschappelijk het onderwerp in zichzelf ook moge zijn, heeft de auteur waarschijnlijk gedacht, want zijn lijst van ruim duizend termen heeft als uitgangspunt dat magie op een denkfout berust. Er is sprake van magisch denken, aldus Figge, als gebeurtenissen en effecten worden verklaard uit geloofsfeiten die noch bewezen, noch weerlegd kunnen worden. De taak van de psychologie der magie is te onderzoeken waarom en onder welke omstandigheden mensen ervan overtuigd raken dat ze magisch kunnen handelen of magisch beïnvloed kunnen worden en welke gevolgen een dergelijke denkwijze voor hen kan hebben. Er is weinig aandacht derhalve voor de rationaliteit en emotionele waarheid van magie en voor de uitdaging die magie vormt voor de wetenschap. Voorbeelden zijn de effecten van een liefdesverklaring, de rituele aspecten van moderne techniek en de realiteit van het placebo- en nocebo-effect. Over placebo-effect zegt dit woordenboek bijvoorbeeld dat het berust op een misvatting (*irrtümlichen Annahme*). Van begin tot einde bladerend, van *Aberglaube* tot *Zwickmühle* (benarde situatie), komt de lezer tal van lemma's tegen die een verge-